

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ, ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И
ИННОВАЦИЙ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
КЫРГЫЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ЖУСУПА
БАЛАСАГЫНА
ШКОЛА ДОКТОРАНТУРЫ PhD
ПРОГРАММА «ПЕДАГОГИКА»**

На правах рукописи

УДК 378.014.3:316.75:37.091.33

АБСТРАКТ

Диссертационной работы Абакирова Азиза Алмазовича

**на тему: «Педагогические условия реализации поликультурного и
лично-ориентированного подхода в образовательном процессе ВУЗА»
представленной на соискание ученой степени доктора философии PhD по
направлению 550700 «Педагогика»**

Научный руководитель:

д.п.н., проф. Асипова Н.А.

Зарубежный научный соруководитель:

д.п.н., проф. Калкеева К.Р.

БИШКЕК - 2026

Актуальность исследования. Современный мир характеризуется процессами глобализации, миграции и культурного обмена, которые существенно влияют на этнокультурное разнообразие образовательной среды. Для Кыргызстана, где проживают представители более 80 этнических групп, вопросы формирования поликультурной компетентности студентов приобретают особую значимость. Однако образовательная система страны, несмотря на многокультурность образовательной среды, остается преимущественно ориентированной на монокультуру, что снижает уровень межкультурной адаптации студентов и их готовность к профессиональной деятельности в поликультурном образовательном пространстве современного общества.

В то же время личностно-ориентированный подход, направленный на развитие индивидуальных качеств, потребностей и возможностей студентов, также сталкивается с рядом ограничений. Преобладание стандартизированных форм обучения препятствует раскрытию личностного потенциала обучающихся, что сказывается на их подготовленности к современным требованиям рынка труда.

Следовательно, существует потребность в развитии поликультурной компетентности студентов, являющейся важным условием успешной адаптации в глобализированном мире и многокультурной среде. Одновременно возникает необходимость в модернизации образовательной системы с учетом личностно-ориентированного подхода, позволяющей самореализации личности в современном рынке труда. Данные позиции находят отражение в нормативных документах, определяющих вектор развития системы образования и задачи вузов Кыргызстана [20; 21; 22].

Из вышеизложенного следует, что изучение научно-теоретических основ и педагогических условий, успешной реализации поликультурного и личностно-ориентированного подходов в образовательном процессе вуза продолжает оставаться одним из актуальных задач педагогики высших учебных заведений.

Связь темы диссертации с крупными научными программами, основными научно-исследовательскими работами, проводимыми научным учреждением.

Диссертационная работа обусловлена задачами, поставленными в «Стратегических направлениях развития образования в Кыргызской Республике» и выполнялась в комплексе с тематическими планами научно-исследовательской работы Кыргызского национального университета им. Ж. Баласагына (пр. №11 заседания НТС от 22.02.2023г.).

Цель исследования: определить и обосновать педагогические условия реализации поликультурного и личностно-ориентированного подходов в образовательном процессе вузов КР.

Объект исследования: образовательное пространство вузов Кыргызстана, в котором реализуются процессы формирования личности, её поликультурной и профессиональной компетентности.

Предмет исследования: педагогические условия реализации поликультурного и личностно-ориентированного подхода в образовательном пространстве вузов Кыргызстана.

Гипотеза исследования: Эффективность реализации поликультурного и личностно-ориентированного подходов в многокультурном образовательном процессе вузов Кыргызстана будет обеспечено если: будут **определены педагогические условия** обеспечивающие равный доступ студентов различных культур к образовательным ресурсам; **внедрены инновационные педагогические технологии обучения**, адаптированные к индивидуальным и этнокультурным особенностям студентов; **обеспечено повышение профессиональной компетентности преподавателей** в области поликультурного образования, личностно-ориентированного подходов, то результатом такой образовательной деятельности явится повышение качества подготовки специалистов, способных к успешной профессиональной деятельности в условиях глобализированного и многокультурного общества.

Задачи исследования:

1. Раскрыть сущность и генезис поликультурного и личностно-ориентированного подходов и выявить особенности их проявления в образовательном пространстве вуза.
2. Проанализировать состояние и тенденции развития образовательного пространства вузов Кыргызстана в контексте глобализации и культурного разнообразия.
3. Определить содержание и педагогические условия реализации поликультурного и личностно-ориентированного подходов в образовательном процессе вуза.
4. Разработать методику реализации педагогических условий интеграции поликультурного и личностно-ориентированного подходов.
5. Провести апробацию разработанной методики и проанализировать результаты её внедрения.

Научная новизна исследования состоит в следующем:

1. Впервые уточнено содержание и раскрыта взаимосвязь поликультурного и личностно-ориентированного подходов как концептуальных основ формирования образовательного пространства вуза.
2. Систематизированы современные тенденции реализации данных подходов в вузах Кыргызстана и выявлены особенности их проявления с учётом специфики национального образовательного контекста.
3. Разработана и экспериментально апробирована система педагогических условий, обеспечивающих интеграцию поликультурного и личностно-ориентированного подходов в образовательный процесс вуза.
4. Определены содержание, структура и технология реализации разработанных педагогических условий, доказана их эффективность в формировании поликультурной и личностной компетентности студентов. Полученные результаты дополняют научные представления о механизмах реализации поликультурного и личностно-ориентированного подходов в вузах и расширяют теоретико-методологическую базу современной педагогики.

Практическая значимость исследования: Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут быть использованы

при совершенствовании содержания и технологий высшего образования, направленных на формирование поликультурных и личностно-ориентированных компетенций студентов. Разработанные педагогические условия и методические рекомендации обеспечивают возможность их внедрения в образовательный процесс вузов Кыргызстана, а также в систему повышения квалификации преподавателей для развития профессиональной и межкультурной компетентности. Полученные положения могут быть адаптированы к образовательным организациям других регионов с этнокультурным разнообразием и использованы при разработке учебно-методических материалов, программ академической мобильности и инклюзивного образования.

Основные положения диссертации, выносимые на защиту.

1. Образование в современных условиях глобализации и культурного разнообразия должно быть ориентировано не только на передачу знаний, но и на развитие личности обучающегося, формирование его межкультурной компетентности и готовности к конструктивному взаимодействию в многообразной социальной среде. Системное внедрение поликультурного и личностно-ориентированного подходов в образовательную практику вузов способствует трансформации учебного процесса из формальной передачи знаний в пространство личностного роста, диалога и подготовки студентов к жизни и работе в мультикультурном обществе.

2. Поликультурный и личностно-ориентированный подходы являются взаимодополняющими стратегиями, которые позволяют создать инклюзивную образовательную среду, способствующую уважению к культурным различиям, раскрытию индивидуального потенциала студента, формированию устойчивой мотивации и способности к саморазвитию.

3. Эффективная реализация данных подходов требует системной адаптации образовательного процесса, включая модернизацию учебных программ, внедрение культурно чувствительных форм и методов преподавания, а также активное вовлечение студентов в диалоговую и проектную деятельность с учётом их личного и культурного опыта.

4. Преподавательская компетентность в области межкультурного взаимодействия и фасилитации личностного роста студентов является ключевым условием успешного применения инновационных подходов, что требует постоянного методического сопровождения, профессионального развития и включения вопросов культурной инклюзии в стратегию развития вузов.

Личный вклад соискателя состоит в комплексном выполнении всех ключевых этапов исследования – от теоретического анализа до практической реализации и внедрения результатов в образовательную практику вузов. Автором самостоятельно разработана методологическая основа и полный инструментарий эмпирического изучения особенностей реализации поликультурного и лично-ориентированного подходов в образовательном процессе. В рамках теоретико-методологического этапа соискатель осуществил систематизацию и критический анализ современных научных концепций поликультурного образования и педагогической индивидуализации, уточнил базовые категории и разработал понятийно-терминологический аппарат исследования. На методическом уровне автор создал полный комплекс инструментов эмпирической диагностики, включающий анкету для оценки межкультурной компетентности студентов, протоколы интервью для преподавателей и администраторов, наблюдательные карты для фиксации проявлений толерантности и коммуникативных навыков, а также схему статистической обработки данных, включающую корреляционный и кластерный анализ и проверку надёжности шкал с применением коэффициента α -Кронбаха. Все инструменты прошли апробацию и были уточнены в ходе пилотного исследования.

На экспериментально-эмпирическом этапе автор лично провёл полевые исследования в Иссык-Кульском государственном университете имени К. Тыныстанова и в учебных заведениях региона, где организовал и реализовал констатирующий и формирующий этапы педагогического эксперимента. В ходе работы было собрано и верифицировано 412 анкет респондентов, включающих студентов, преподавателей и представителей административного состава. Соискатель самостоятельно осуществил статистическую обработку полученных

данных, провёл корреляционный и сравнительный анализ, установил взаимосвязи между показателями мотивации, межкультурной компетентности и личностного роста обучающихся, интерпретировал результаты и интегрировал их в систему педагогических рекомендаций для вузов Кыргызстана.

На основе выводов исследования автор организовал и провёл цикл практических воркшопов в рамках университетских недель «Педагогики и психологии» и «Иностранных языков» (2022г.), направленных на внедрение поликультурного и личностно-ориентированного подходов в учебный процесс. Кроме того, соискатель разработал методические пособия по инклюзивной и поликультурной педагогике, которые внедрены в образовательное пространство Исык-Кульского государственного университета имени К. Тыныстанова. Таким образом, личный вклад диссертанта охватывает все этапы научного поиска – теоретическую разработку, создание и апробацию инструментария, проведение полевых исследований, обработку и интерпретацию эмпирических данных, а также практическое внедрение результатов в образовательную практику.

Основные положения диссертации неоднократно апробированы: на республиканской научно-практической конференции «Касым Тыныстанов: мамлекетчилүүлүктүн жана агартуунун башаты» (Каракол, 2022); на международной конференции «Spiritual and moral development and physical education of the personality» (Каракол, 2022); на форуме «Историко-просветительское значение г. Каракол...» (Каракол, 10 июня 2022). Результаты обсуждались и на студенческих конференциях «Жаштар жана коопсуздук» и «Социально-правовой статус людей с инвалидностью в Кыргызстане» (Каракол, 2024), а также на III Тыныстановских чтениях, посвящённых 90-летию проф. Ж. Жусупова (Каракол, 25 октября 2024). Часть методических материалов была представлена на семинаре «Основные принципы и методы работы с обучающимися с ОВЗ в инклюзивном образовании» (Бишкек, 2021). Итоги дискуссий и экспертные замечания учтены при доработке текста диссертации.

Полнота отражения результатов диссертации в публикациях: Основные результаты исследования нашли отражение в 7 публикациях, включая 3 статьи,

опубликованные в научных журналах и сборниках материалов конференций, и 4 тезиса докладов, представленные на международных, республиканских и вузовских конференциях.

Положения диссертационной работы освещены в публикациях, вышедших по материалам:

- Республиканской научно-практической конференции «*Касым Тыныстанов: мамлекеттүүлүктүн жана агартуунун башаты*» (Каракол, 2022);
- Международной конференции «*Spiritual and moral development and physical education of the personality*» (Каракол, 2022);
- Форума «*Историко-просветительское значение г. Каракол...*» (Каракол, 10 июня 2022);
- III Тыныстановских чтений, посвящённых 90-летию проф. Ж. Жусупова (Каракол, 2024);
- Студенческих конференций «*Жаштар жана коопсуздук*» и «*Социально-правовой статус людей с инвалидностью в Кыргызстане*» (Каракол, 2024);
- Семинара «*Основные принципы и методы работы с обучающимися с ОВЗ в инклюзивном образовании*» (Бишкек, 2021).

Опубликованные материалы полностью отражают основные теоретические положения, методику и результаты экспериментального этапа исследования, а также подтверждают достоверность и практическую значимость выводов диссертационной работы.

Структура и объем диссертации: диссертационная работа состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованных источников, приложений. Общий объем работы составляет 140 страниц, без приложений. Диссертационная работа включает 8 таблиц, 2 рисунка и 11 приложений. Список использованной литературы включает 102 источника.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЛИМ, ЖОГОРКУ БИЛИМ
БЕРҮҮ ЖАНА ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИГИ
ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ
PhD ДОКТОРАНТУРА МЕКТЕБИ
«ПЕДАГОГИКА» ПРОГРАММАСЫ**

Кол жазма укугунда
УДК 378.014.3:316.75:37.091.33

Абакиров Азиз Алмазович

«Педагогика» багыты боюнча (PhD) философия доктору даражасын
изденип алуу үчүн жазылган «ЖОЖдун билим берүү процессинде көп
маданиятуулук жана инсанга багытталган мамилени ишке ашыруунун
педагогикалык шарттары» аттуу диссертациялык изилдөөсүнүн

АБСТРАКТЫ

Илимий жетекчиси:

п.и.д., профессор Асипова Н.А.

Чет элдик илимий жетекчи:

п.и.д., профессор Калкеева К. Р.

БИШКЕК – 2026

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Азыркы дүйнө глобалдашуу, миграция жана маданий алмашуу процесстери менен мүнөздөлөт, булар билим берүү чөйрөсүнүн этномаданий ар түрдүүлүгүнө олуттуу таасир тийгизет. Кыргызстандын шартында, анда 80ден ашуун этностук топтун өкүлдөрү жашагандыктан, студенттердин полимаданий компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселелери өзгөчө мааниге ээ. Бирок өлкөнүн билим берүү системасы, билим берүү чөйрөсүнүн көп маданияттуулугуна карабастан, негизинен монокультурага багытталган бойдон калууда, бул студенттердин маданияттар аралык адаптациясынын деңгээлин жана алардын заманбап коомдун полимаданий билим берүү мейкиндигинде кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгын төмөндөтөт.

Ошол эле учурда студенттердин жеке сапаттарын, муктаждыктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган инсанга багытталган мамиле да бир катар чектөөлөргө туш болот. Окутуунун стандартташтырылган формаларынын үстөмдүгү билим алуучулардын инсандык потенциалын ачууга тоскоолдук кылып, бул алардын эмгек рыногунун заманбап талаптарына даярдыгына таасир этет.

Демек, глобалдашкан дүйнөдө жана көп маданияттуу чөйрөдө ийгиликтүү адаптациялануунун маанилүү шарты болуп саналган студенттердин полимаданий компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө муктаждык бар. Ошону менен катар, инсанга багытталган мамилени эске алуу менен билим берүү системасын модернизациялоо зарылдыгы пайда болот, ал болсо эмгек рыногунун азыркы шартында инсандык өзүн-өзү ишке ашырууга мүмкүндүк берет. Бул позициялар Кыргызстандын билим берүү системасын өнүктүрүүнүн векторун жана ЖОЖдордун милдеттерин аныктаган нормативдик документтерде чагылдырылган.

Жогоруда айтылгандардан улам, ЖОЖдун билим берүү процессинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ийгиликтүү ишке ашыруунун илимий-теориялык негиздерин жана педагогикалык шарттарын изилдөө жогорку окуу жайларынын педагогикасында актуалдуу милдеттердин бири бойдон калууда.

Диссертация темасынын ири илимий программалар, илимий мекеме тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илимий-изилдөө иштерине байланышы. Диссертациялык иш «Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттарында» коюлган милдеттер менен шартталып, "Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин", илимий-изилдөө иштеринин тематикалык пландарынын алкагында аткарылган (ИАК кеңешинин 22.02.2023-ж. №11 жыйынынын протоколу).

Изилдөөнүн максаты: КР ЖОЖдорунун билим берүү процессинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ишке ашыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана негиздөө.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргызстандагы ЖОЖдордун билим берүү мейкиндиги, анда инсанды, анын полимаданий жана кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесстери ишке ашырылат.

Изилдөөнүн предмети: Кыргызстандагы ЖОЖдордун билим берүү мейкиндигинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилени ишке ашыруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн гипотезасы: Кыргызстандагы ЖОЖдордун көп маданияттуу билим берүү процессинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ишке ашыруунун натыйжалуулугу төмөнкү шарттарда камсыздалат: ар түрдүү маданияттагы студенттердин билим берүү ресурстарына тең жеткиликтүүлүгүн камсыз кылган педагогикалык шарттар аныкталса; студенттердин индивидуалдык жана этномаданий өзгөчөлүктөрүнө ылайыкташтырылган инновациялык педагогикалык окутуу технологиялары киргизилсе; полимаданий билим берүү жана инсанга багытталган мамиле багытында окутуучулардын кесиптик компетенттүүлүгүн жогорулатуу камсыздалса, анда мындай билим берүү ишмердүүлүгүнүн натыйжасы глобалдашкан жана көп маданияттуу коом шартында ийгиликтүү кесиптик ишмердүүлүк жүргүзө алган адистерди даярдоонун сапатынын жогорулашы болуп саналат.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Полимаданий жана инсанга багытталган мамилелердин маңызын жана генезисин ачып берүү жана алардын ЖОЖдун билим берүү мейкиндигинде көрүнүшүнүн өзгөчөлүктөрүн аныктоо.

2. Глобалдашуу жана маданий ар түрдүүлүк контекстинде Кыргызстандагы ЖОЖдордун билим берүү мейкиндигинин абалын жана өнүгүү тенденцияларын талдоо.

3. ЖОЖдун билим берүү процессинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ишке ашыруунун мазмунун жана педагогикалык шарттарын аныктоо.

4. Полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди интеграциялоонун педагогикалык шарттарын ишке ашыруунун методикасын иштеп чыгуу.

5. Иштелип чыккан методиканы апробациялоо жана аны киргизүүнүн жыйынтыктарын талдоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы төмөнкүлөрдөн турат:

1. Алгач ирет полимаданий жана инсанга багытталган мамилелердин мазмуну такталып, алар ЖОЖдун билим берүү мейкиндигин калыптандыруунун концептуалдык негиздери катары өз ара байланышта ачылып берилди.

2. Кыргызстандагы ЖОЖдордо бул мамилелерди ишке ашыруунун заманбап тенденциялары системалаштырылып, улуттук билим берүү контекстинин өзгөчөлүгүн эске алуу менен алардын көрүнүшүнүн мүнөздүү белгилери аныкталды.

3. ЖОЖдун билим берүү процессинде полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди интеграциялоону камсыз кылган педагогикалык шарттардын системасы иштелип чыгып, эксперименталдык түрдө апробацияланды.

4. Иштелип чыккан педагогикалык шарттардын мазмуну, түзүмү жана ишке ашыруу технологиясы аныкталып, алардын студенттердин полимаданий жана инсандык компетенттүүлүгүн калыптандыруудагы натыйжалуулугу далилденди.

Алынган натыйжалар ЖОЖдордо полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ишке ашыруунун механизмдери тууралуу илимий түшүнүктөрдү толуктап, заманбап педагогиканын теориялык-методологиялык базасын кеңейтет.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: Изилдөөнүн практикалык мааниси анын жыйынтыктары полимаданий жана инсанга багытталган компетенциялардын калыптанышына багытталган жогорку билим берүүнүн мазмунун жана технологияларын өркүндөтүүдө колдонулушу мүмкүн экендигинде. Иштелип чыккан педагогикалык шарттар жана методикалык сунуштар аларды Кыргызстандагы ЖОЖдордун билим берүү процессине, ошондой эле окутуучулардын квалификациясын жогорулатуу системасына киргизүүгө, алардын кесиптик жана маданияттар аралык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк берет. Алынган жоболор этномаданий ар түрдүүлүккө ээ башка аймактардагы билим берүү уюмдарына да ылайыкташтырылып, окуу-методикалык материалдарды, академиялык мобилдүүлүк жана инклюзивдүү билим берүү программаларын иштеп чыгууда пайдаланылышы мүмкүн.

Коргоого коюлуучу диссертациянын негизги жоболору:

1. Глобалдашуу жана маданий ар түрдүүлүк шартында билим берүү билимди берүү менен гана чектелбестен, билим алуучунун инсанын өнүктүрүүгө, анын маданияттар аралык компетенттүүлүгүн жана көп түрдүү социалдык чөйрөдө конструктивдүү өз ара аракеттенүүгө даярдыгын калыптандырууга багытталышы керек. ЖОЖдордун билим берүү практикасына полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди системалуу киргизүү окуу процессин билимди формалдуу берүү мейкиндигинен инсандык өсүү, диалог жана студенттерди көп маданияттуу коомдо жашоого жана иштөөгө даярдоо мейкиндигине трансформациялоого өбөлгө түзөт.

2. Полимаданий жана инсанга багытталган мамилелер — бири-бирин толуктаган стратегиялар болуп саналат; алар маданий айырмачылыктарды урматтоого, студенттин индивидуалдык потенциалын ачууга, туруктуу мотивацияны жана өзүн-өзү өнүктүрүү жөндөмүн калыптандырууга көмөктөшкөн инклюзивдүү билим берүү чөйрөсүн түзүүгө мүмкүндүк берет.

3. Бул мамилелерди натыйжалуу ишке ашыруу билим берүү процессин системалуу адаптациялоону талап кылат, анын ичинде окуу программаларын модернизациялоо, маданиятка сезимтал окутуу формаларын жана ыкмаларын киргизүү, ошондой эле студенттерди алардын жеке жана маданий тажрыйбасын эске алуу менен диалогдук жана долбоордук ишмердүүлүккө активдүү тартуу.

4. Окутуучунун маданияттар аралык өз ара аракеттенүү жана студенттердин инсандык өсүшүн фасилитациялоо жаатындагы компетенттүүлүгү инновациялык мамилелерди ийгиликтүү колдонуунун негизги шарты болуп саналат; бул туруктуу методикалык коштоону, кесиптик өнүгүүнү жана маданий инклюзия маселелерин ЖОЖдордун өнүгүү стратегиясына киргизүүнү талап кылат.

Издөнүүчүнүн жеке салымы изилдөөнүн бардык негизги этаптарын - теориялык талдоодон тартып практикалык ишке ашырууга жана натыйжаларды ЖОЖдордун билим берүү практикасына киргизүүгө чейин - комплекстүү аткаруусунан турат. Автор полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди ЖОЖдун билим берүү процессинде ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн эмпирикалык изилдөөнүн методологиялык негизин жана толук инструментарийин өз алдынча иштеп чыккан. Теориялык-методологиялык этапта изденүүчү полимаданий билим берүү жана педагогикалык индивидуалдаштыруунун заманбап илимий концепцияларын системалаштырып, сынчыл талдап, негизги категорияларды тактап, изилдөөнүн түшүнүктүк-терминологиялык аппаратын иштеп чыккан. Методикалык деңгээлде автор эмпирикалык диагностиканын толук комплексин түзгөн: студенттердин маданияттар аралык компетенттүүлүгүн баалоо үчүн анкета, окутуучулар жана администраторлор үчүн интервью протоколдору, толеранттуулуктун жана коммуникативдик көндүмдөрдүн көрүнүштөрүн каттоочу байкоо карталары, ошондой эле маалыматтарды статистикалык иштетүүнүн схемасы (анын ичинде корреляциялык жана кластердик талдоо жана шкалалардын ишенимдүүлүгүн α -Кронбах коэффициенти аркылуу текшерүү). Бардык инструменттер апробациядан өтүп, пилоттук изилдөөнүн жүрүшүндө такталган.

Эксперименталдык-эмпирикалык этапта автор "К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинде ", жана аймактагы билим берүү мекемелеринде талаа изилдөөлөрүн жеке өзү жүргүзүп, педагогикалык эксперименттин констатациялоочу жана калыптандыруучу этаптарын уюштуруп ишке ашырган. Иштин жүрүшүндө студенттерди, окутуучуларды жана административдик курамдын өкүлдөрүн камтыган 412 респонденттин анкеталары жыйналып, верификацияланган. Изденүүчү алынган маалыматтарды статистикалык иштетүүнү өз алдынча жүргүзүп, корреляциялык жана салыштырма талдоо жасап, окуучулардын мотивациясы, маданияттар аралык компетенттүүлүгү жана инсандык өсүшү көрсөткүчтөрүнүн ортосундагы байланыштарды аныктап, жыйынтыктарды интерпретациялап, аларды Кыргызстандагы ЖОЖдор үчүн педагогикалык сунуштар системасына интеграциялаган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын негизинде автор университеттик «Педагогика жана психология» жана «Чет тилдер» жумалыктарынын (2022-ж.) алкагында полимаданий жана инсанга багытталган мамилелерди окуу процессине киргизүүгө багытталган практикалык воркшоптордун циклин уюштуруп өткөргөн. Мындан тышкары, изденүүчү инклюзивдүү жана полимаданий педагогика боюнча методикалык колдонмолорду иштеп чыгып, алар "К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин", билим берүү мейкиндигине киргизилген. Ошентип, диссертанттын жеке салымы илимий изденүүнүн бардык этаптарын -теориялык иштеп чыгууну, инструментарийди түзүүнү жана апробациялоону, талаа изилдөөлөрүн жүргүзүүнү, эмпирикалык маалыматтарды иштетүүнү жана интерпретациялоону, ошондой эле натыйжаларды билим берүү практикасына практикалык киргизүүнү камтыйт.

Диссертациянын негизги жоболору бир нече жолу апробацияланган: «Касым Тыныстанов: мамлекеттүүлүктүн жана агартуунун башаты» аттуу республикалык илимий-практикалык конференцияда (Каракол, 2022); «Spiritual and moral development and physical education of the personality» аттуу эл аралык конференцияда (Каракол, 2022); «Историко-просветительское значение г.

Каракол...» форумунда (Каракол, 10-июнь 2022). Натыйжалар «Жаштар жана коопсуздук» жана «Социально-правовой статус людей с инвалидностью в Кыргызстане» (Каракол, 2024) аттуу студенттик конференцияларда, ошондой эле проф. Ж. Жусуповдун 90 жылдыгына арналган III Тыныстанов окууларында (Каракол, 25-октябрь 2024) талкууланган. Методикалык материалдардын бир бөлүгү «Инклюзивдүү билим берүүдө ОВЗ бар окуучулар менен иштөөнүн негизги принциптери жана методдору» семинарында (Бишкек, 2021) сунушталган. Дискуссиялардын жыйынтыктары жана эксперттик эскертүүлөр диссертациянын текстин кайра иштеп чыгууда эске алынган.

Диссертациянын жыйынтыктарынын жарыяланымдарда чагылдырылышынын толуктугу: Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 7 публикацияда чагылдырылган, анын ичинде илимий журналдарда жана конференциялардын материалдар жыйнактарында жарыяланган 3 макала жана эл аралык, республикалык жана ЖОЖдук конференцияларда сунушталган 4 баяндама тезиси.

Диссертациялык иштин жоболору төмөнкү материалдар боюнча чыккан публикацияларда чагылдырылган:

- «Касым Тыныстанов: мамлекеттүүлүктүн жана агартуунун башаты» республикалык илимий-практикалык конференциясынын материалдарында (Каракол, 2022);
- «Spiritual and moral development and physical education of the personality» эл аралык конференциясынын материалдарында (Каракол, 2022);
- «Историко-просветительское значение г. Каракол...» форумунун материалдарында (Каракол, 10-июнь 2022);
- проф. Ж. Жусуповдун 90 жылдыгына арналган III Тыныстанов окууларынын материалдарында (Каракол, 2024);
- «Жаштар жана коопсуздук» жана «Социально-правовой статус людей с инвалидностью в Кыргызстане» студенттик конференцияларынын материалдарында (Каракол, 2024);

- «Инклюзивдүү билим берүүдө ОВЗ бар окуучулар менен иштөөнүн негизги принциптери жана методдору» семинарынын материалдарында (Бишкек, 2021).

Жарыяланган материалдар изилдөөнүн негизги теориялык жоболорун, методикасын жана эксперименталдык этаптын жыйынтыктарын толук чагылдырып, диссертациялык иштин корутундуларынын ишенимдүүлүгүн жана практикалык маанисин ырастайт.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү: диссертациялык иш киришүүдөн, үч бөлүмдөн, корутундудан, пайдаланылган булактар тизмесинен, тиркемелерден турат. Иштин жалпы көлөмү 140 бетти түзөт (тиркемелерсиз). Диссертацияда 8 таблица, 2 сүрөт жана 11 тиркеме бар. Пайдаланылган адабияттардын тизмеси 102 булактан турат.

**MINISTRY OF SCIENCE, HIGHER EDUCATION AND INNOVATION OF
THE KYRGYZ REPUBLIC
KYRGYZ NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER JUSUP BALASAGYN
PHD DOCTORAL PROGRAM
DIRECTION: PEDAGOGY**

As manuscript

UDC: 378.014.3:316.75:37.091.33

Abakirov Aziz Almazovich

**«Pedagogical conditions for the implementation of multicultural and
personality-oriented approaches in the educational process of Education
Institutions»**

ABSTRACT

**dissertations for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the field of
Pedagogy - 550700**

Scientific supervisor:

Asipova N.A., Doctor of Pedagogical Sciences, professor

Foreign scientific supervisor:

Kalkeeva K. R. Doctor of Pedagogical Sciences, professor

BISHKEK -2025

Relevance of the Study. The contemporary world is characterized by globalization, migration, and intensified cultural exchange, all of which substantially shape the ethnocultural diversity of educational environments. In the case of Kyrgyzstan - home to representatives of more than 80 ethnic groups -the development of students' multicultural competence has become particularly significant. However, despite the multicultural character of the educational context, the national education system remains predominantly oriented toward monocultural norms. This reduces students' levels of intercultural adaptation and their readiness for professional activity within the multicultural educational space of modern society.

At the same time, the student-centered (personality-oriented) approach, aimed at fostering learners' individual qualities, needs, and capabilities, also faces a range of constraints. The predominance of standardized instructional forms limits students' opportunities for personal development and self-disclosure, thereby affecting their preparedness to meet contemporary labor-market demands.

Consequently, there is a clear need to enhance students' multicultural competence as a key condition for successful adaptation in a globalized and culturally diverse environment. Simultaneously, the modernization of the education system in line with a student-centered approach is required to enable learners' self-realization and competitiveness in the modern labor market. These priorities are reflected in regulatory documents that define the development trajectory of the education system and the key objectives of higher education institutions in Kyrgyzstan [20; 21; 22].

In light of the above, the study of the scientific and theoretical foundations, as well as the pedagogical conditions for the effective implementation of multicultural and student-centered approaches in the university educational process, remains one of the pressing tasks in higher education pedagogy.

Link to Major Research Programs: This dissertation is grounded in the objectives articulated in the *Strategic Directions for the Development of Education in the Kyrgyz Republic* and was conducted in accordance with the thematic research plans of Kyrgyz National University named after J. Balasagyn (Minutes

No. 11 of the meeting of the Scientific and Technical Council dated February 22, 2023).

Aim of the Study: To identify and substantiate the pedagogical conditions for implementing multicultural and student-centered approaches in the educational process of higher education institutions of the Kyrgyz Republic.

Object of the Study: The educational space of higher education institutions in Kyrgyzstan, where processes of personality development and the formation of multicultural and professional competence take place.

Subject of the Study: Pedagogical conditions for implementing multicultural and student-centered approaches in the educational space of higher education institutions in Kyrgyzstan.

Research Hypothesis: The effectiveness of implementing multicultural and student-centered approaches within the multicultural educational process of higher education institutions in Kyrgyzstan will be ensured if the following conditions are met: (1) pedagogical conditions are identified that guarantee equitable access to educational resources for students from different cultural backgrounds; (2) innovative teaching technologies adapted to students' individual and ethnocultural characteristics are introduced; and (3) the professional competence of university faculty is enhanced in the fields of multicultural education and student-centered pedagogy. As a result, the quality of specialist training will increase, producing graduates capable of successful professional activity in a globalized and multicultural society.

Research Objectives:

1. To reveal the essence and genesis of multicultural and student-centered approaches and identify the specific features of their manifestation within the university educational space.
2. To analyze the current state and development trends of the educational space of higher education institutions in Kyrgyzstan in the context of globalization and cultural diversity.
3. To determine the content and pedagogical conditions for implementing multicultural and student-centered approaches in the university educational process.

4. To develop a methodology for implementing the pedagogical conditions for integrating multicultural and student-centered approaches.
5. To pilot the developed methodology and analyze the results of its implementation.

Scientific Novelty:

1. For the first time, the content of multicultural and student-centered approaches has been уточнено (refined/clarified), and their interrelationship has been explicated as conceptual foundations for shaping the university educational space.
2. Contemporary trends in implementing these approaches in higher education institutions in Kyrgyzstan have been systematized, and specific features of their manifestation have been identified with due consideration of the national educational context.
3. A system of pedagogical conditions ensuring the integration of multicultural and student-centered approaches into the university educational process has been developed and experimentally validated.
4. The content, structure, and implementation technology of the developed pedagogical conditions have been determined, and their effectiveness in fostering students' multicultural competence and personal development has been substantiated.

The findings extend scholarly understanding of the mechanisms underlying the implementation of multicultural and student-centered approaches in higher education and broaden the theoretical and methodological foundations of contemporary pedagogy.

Practical Significance: The practical significance of the study lies in the applicability of its results for improving the content and technologies of higher education aimed at developing students' multicultural and student-centered competencies. The proposed pedagogical conditions and methodological recommendations can be introduced into the educational process of universities in Kyrgyzstan, as well as into professional development programs for faculty to enhance their professional and intercultural competence. The obtained provisions may also be adapted for educational organizations in other ethnoculturally diverse regions and used in the development of teaching and learning materials, academic mobility programs, and inclusive education initiatives.

Key Propositions Submitted for Defense:

1. Under contemporary conditions of globalization and cultural diversity, education should be oriented not only toward knowledge transmission but also toward students' personal development, the formation of intercultural competence, and readiness for constructive interaction in a diverse social environment. The systematic implementation of multicultural and student-centered approaches in university practice transforms instruction from a formal transfer of knowledge into a space for personal growth, dialogue, and preparation for life and work in a multicultural society.
2. Multicultural and student-centered approaches constitute complementary strategies that enable the creation of an inclusive educational environment fostering respect for cultural differences, the раскрытие (unfolding) of students' individual potential, sustainable motivation, and the capacity for self-development.
3. Effective implementation of these approaches requires systematic adaptation of the educational process, including curriculum modernization, the introduction of culturally sensitive forms and methods of teaching, and the active engagement of students in dialogic and project-based activities that take into account their personal and cultural experience.
4. Faculty competence in intercultural interaction and facilitation of students' personal growth is a key condition for successful application of innovative approaches; therefore, it requires continuous methodological support, ongoing professional development, and the inclusion of cultural inclusion issues in universities' strategic development agendas.

Author's Contribution: The author's personal contribution consists in the comprehensive completion of all key stages of the research—from theoretical analysis to practical implementation and the introduction of results into university educational practice. The author independently developed the methodological framework and the full set of instruments for an empirical study of the implementation features of multicultural and student-centered approaches in the educational process.

At the theoretical and methodological stage, the researcher systematized and critically analyzed contemporary scholarly concepts of multicultural education and pedagogical individualization, уточнил (refined) key categories, and developed the conceptual and terminological apparatus of the study. At the methodological level, the

author created a complete set of empirical diagnostic tools, including: (a) a questionnaire for assessing students' intercultural competence; (b) interview protocols for faculty and administrators; (c) observation checklists for recording manifestations of tolerance and communication skills; and (d) a statistical data-processing scheme incorporating correlation and cluster analyses and scale reliability testing using Cronbach's alpha (α). All instruments were piloted and refined during a pilot study.

At the experimental-empirical stage, the author personally conducted field research at Issyk-Kul State University named after K. Tynystanov and other educational institutions in the region, organizing and implementing the ascertaining and formative stages of the pedagogical experiment. In total, 412 questionnaires from respondents - including students, faculty, and administrative staff—were collected and verified. The author independently performed statistical processing of the data, conducted correlation and comparative analyses, identified relationships among indicators of motivation, intercultural competence, and students' personal growth, interpreted the results, and integrated them into a system of pedagogical recommendations for universities in Kyrgyzstan.

Based on the study's conclusions, the author organized and delivered a series of practical workshops within the framework of university weeks of "Pedagogy and Psychology" and "Foreign Languages" (2022), aimed at implementing multicultural and student-centered approaches in the instructional process. In addition, the author developed methodological manuals on inclusive and multicultural pedagogy, which have been introduced into the educational space of Issyk-Kul State University named after K. Tynystanov. Thus, the author's contribution encompasses all stages of the research process: theoretical development, creation and piloting of instruments, fieldwork, processing and interpretation of empirical data, and practical implementation of findings in higher education.

Approbation of the Study: The main provisions of the dissertation were repeatedly presented and validated: at the national scientific-practical conference "Kasym Tynystanov: The Origins of Statehood and Enlightenment" (Karakol, 2022); at the international conference "Spiritual and Moral Development and Physical Education of

the Personality” (Karakol, 2022); and at the forum “The Historical and Educational Significance of the City of Karakol...” (Karakol, June 10, 2022). The findings were also discussed at student conferences “Youth and Security” and “Social and Legal Status of Persons with Disabilities in Kyrgyzstan” (Karakol, 2024), as well as at the 3rd Tynystanov Readings dedicated to the 90th anniversary of Prof. Zh. Zhusupov (Karakol, October 25, 2024). A portion of the methodological materials was presented at the seminar “Basic Principles and Methods of Working with Learners with Special Educational Needs in Inclusive Education” (Bishkek, 2021). The outcomes of these discussions and expert remarks were taken into account in revising the dissertation text.

Dissemination of Results: The main research results are reflected in seven publications, including three articles published in scholarly journals and conference proceedings and four sets of conference тезисы (abstracts/proceedings) presented at international, national, and university-level conferences.

The dissertation findings were disseminated through publications based on the materials of:

- the national scientific-practical conference “Kasym Tynystanov: The Origins of Statehood and Enlightenment” (Karakol, 2022);
- the international conference “Spiritual and Moral Development and Physical Education of the Personality” (Karakol, 2022);
- the forum “The Historical and Educational Significance of the City of Karakol...” (Karakol, June 10, 2022);
- the 3rd Tynystanov Readings dedicated to the 90th anniversary of Prof. Zh. Zhusupov (Karakol, 2024);
- the student conferences “Youth and Security” and “Social and Legal Status of Persons with Disabilities in Kyrgyzstan” (Karakol, 2024);
- the seminar “Basic Principles and Methods of Working with Learners with Special Educational Needs in Inclusive Education” (Bishkek, 2021).

These publications fully reflect the key theoretical provisions, methodology, and findings of the experimental stage, and confirm the validity and practical significance of the dissertation conclusions.

Structure and Scope of the Dissertation: The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, a list of references, and appendices. The total length of the dissertation is 140 pages (excluding appendices). It includes eight tables, two figures, and eleven appendices. The reference list comprises 102 sources.